

Asia: VN/14961/2024

Lausuntopyyntö keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmasta (KAISU3)

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

Avovastaus

Sitra kiittää mahdollisuudesta lausua keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman luonnoksesta.

Suunnitelmaluonnos sisältää tärkeitä reilua vihreää siirtymää edistäviä asioita, mutta toimenpideohjelmalla saavutettava kokonaispäästövähennys ja päästöjen peruskehitys ovat huomattavan epävarmoja. Toimenpideohjelmalla ei esitetä päästäväksi tavoitteisiin ilman joustojen hyödyntämistä, ja niidenkin kanssa toimet saattavat olla riittämättömiä tavoitteisiin pääsemiseksi. Lisäksi toimenpideohjelman vaikuttavuutta heikentää se, että kaikille esitetyille lisätoimille ei vielä ole lopullista hyväksyntää eikä niiden toteutumisen aikataulua voida määritellä. Lisäksi osaa edellisen ohjelman toimista ei ole vielä toimeenpantu.

Kuten luonnos hyvin tunnistaa, maankäyttösektorin tilanne aiheuttaa taakanjakosektorille merkittävää jännitettä. Maankäyttösektori on aiemmin ollut Suomessa merkittävä nettonielu, mutta nieluvaikutus on pienentynyt viime vuosina ja vuosina 2018–2024 maankäyttösektori oli kokonaisuutena nettopäästölähde. Pikaennakkotietojen mukaan vuonna 2024 maankäyttösektori oli 13,5 Mt CO₂-ekv. suuruinen päästölähde.

Maankäyttösektorin tilanne aiheuttaa suuren riskin siitä, että maankäyttösektorin vajetta siirtyy katettavaksi taakanjakosektorilla. Vaikka taakanjakosektorin on mahdotonta kattaa koko maankäyttösektorin vajetta, tilanne puoltaisi huomattavasti vahvempia toimia ja vähintään taakanjakosektorin oman tavoitteen selvää saavuttamista. Joustot olisi syytä varata maankäyttösektorin tilanteen seurausten ja päästöyksiköiden hankinnan tarpeen minimoimiseen.

Ilmastosuunnitelmien tulisi pohjata visioon siitä, miten Suomi edelläkävijöiden joukossa toteuttaa pitkän aikavälin vihreän siirtymän merkittävään hiilinegatiivisuuteen niin, että siirtymän onnistunut toteuttaminen vahvistaa kilpailukykyämme ja Suomen talouden menestystä – samalla kun

sopeudumme välttämättömään ilmastonmuutokseen ja turvaamme luontomme, vesistömme ja kansanterveytemme.

Liikenne

Avovastaus

Liikennesektorin toimia tulisi ohjata rakenteellinen muutostarve kohti yhteiskuntaa, jossa yhä harvempi tarvitsee oman auton ja liikennesuorite pienenee. Kävelyn, pyöräilyn ja joukkoliikenteen osuuden kasvulla olisi myös merkittävä kansanterveydellinen vaikutus. Tämä jää suunnitelmassa vähälle huomiolle. Esitetyt toimet eivät paikkaa nykyisen hallituksen tekemiä heikennyksiä kestävien kulkumuotojen edistämiseen. MAL-sopimukset ovat tärkeä mainittu työkalu, mutta niitäkin tulisi painottaa enemmän päästövähennysten ja kestävä liikunnan mahdollistavan kaupunkikehittämiseen suuntaan. Ruuhkamaksujen käyttöönotto tulisi mahdollistaa kaupungeille, jotta kaupungeilla olisi mahdollisuus ottaa käyttöön esimerkiksi Helsingin ilmasto-ohjelmassa tärkeäksi tunnistettu keino liikenteen päästöjen vähentämiseksi (Helsingin kaupunki 2018: Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma).

Toimenpiteiden kustannustehokkuus on julkilausuttu tavoite, ja tärkeä ohjenuora julkisten varojen käyttöön. Suunnitelmaa voitaisiinkin vahvistaa kustannustehokkuuden näkökulmasta. Luonnokseen on esimerkiksi sisällytetty suhteellisen kalliita toimia kuten romutuspalkkiokampanja, ja toisaalta kustannustehokkaaksi todettua liikenteen päästöjen hinnoittelua heikennetään polttoaineverotuksen laskujen ja muiden liikenteen verotusmuutosten myötä.

Uutta luonnoksessa on sosiaalisten vaikutusten huomiointi ja erityisesti pienituloisille suunnatut, oikeudenmukaisuutta parantamaan pyrkivät toimenpiteet. Tämä on tärkeää reilussa vihreässä siirtymässä. Konversiotukien palauttaminen ja alueellisen joukkoliikenteen kehittäminen ovat kannatettavia toimia, mutta romutuspalkkion vaikuttavuus pienituloisille on epävarmaa. Päätetyt joukkoliikenteen heikennykset ja hinnankorotukset sen sijaan heikentäisivät pienituloisten asemaa.

Kokonaisuutena, kuten luonnoksessa todetaan, liikennesektorille esitettyjen päästövähennystoimien määrä ei kompensoi päästöjen kasvua, jonka hallitusohjelmaan kirjatut toimet aiheuttavat. Perusuralla liikennesectori oli saavuttamassa sektoritavoitteensa päästöjen puolittamisesta, mutta ei saavuta sitä tässä luonnoksessa linjatulla toimenpidekokonaisuudella. Kuten luonnoksessa kuvataan, tämä aiheuttaa myös riskin EU:n RRF-rahoituksen takaisinperinnästä. Kansalaisille ja muille yhteiskunnan toimijoille politiikan epäjohtomukaisuus aiheuttaa lisäkustannuksia ja heikentää mahdollisuuksia kustannustehokkaaseen ja reiluun siirtymään.

Maatalous

Avovastaus

Maatalouden päästövähennyksiä tarkasteltaessa on oleellista tarkastella kokonaisuutta, johon kuuluvat myös maankäyttösektorilla sijaitseva maaperän hiili sekä ilmastonmuutokseen sopeutuminen, luonnon monimuotoisuuden turvaaminen ja vesistökuormitus sekä ruokaturva ja terveellinen ravitsemus.

Luonnoksessa pienelle huomiolle jäävä keskeinen kysymys on siirtyminen kasvispainotteisempaan ruokavalioon, jonka edistämiseksi mainitaan vain ravitsemussuosituksat ja julkiset hankinnat. Kasviproteiinin kysynnän ja tuotannon lisäämisessä on kyse myös ruokaturvasta - Suomen on tärkeää varmistaa riittävä kotimaisen proteiinin tuotanto, jotta huoltovarmuus ja suomalaisten ravitsemus voidaan turvata kaikissa olosuhteissa. Luonnonvarakeskuksen Sitralle vuonna 2024 toteuttama selvitys (C. Jansik et al. Kasviproteiini kasvun tiellä, Luonnonvarakeskus 2024) kartoitti, että kasviproteiinin tuotantoa lisäämällä Suomesta voidaan saada lähes proteiiniomavarainen. Selvityksessä kuvaillaan toimet, joilla voidaan poistaa pullonkauloja ja kolminkertaistaa kotimainen kasviproteiinien tuotanto vuoteen 2040 mennessä. Kotimaisten kasviproteiinien lisäys edellyttää muun muassa merkittäviä panostuksia prosessiteknologiaan, tuotekehitykseen ja kaupallistamiseen.

Kuten luonnoksessa on huomioitu, myös turvamaiden toimet ovat keskeisiä. Heikkotuottoisten turvepeltojen muuttamista kosteikoiksi ja kosteikkoviljelyä tulisi kuitenkin edistää suunniteltua voimakkaammin muutoksen kiihdyttämiseksi. Kuten luonnoksessa todetaan, nykytoimiskenaarion olettamiin tavoitepinta-aloihin ei olla pääsemässä. Lisäksi metsäkadon ehkäisyä tulisi vahvistaa, esimerkiksi ottamalla käyttöön maankäytön muutosmaksu ja/tai velvoittava ekologinen kompensatio.

Luonnoksessa tunnistetaan myös täsmäviljely ja kivennäismaiden hiilivarastoa ja kasvukuntoa tukeva uudistava viljely, mutta näiden edistämiseksi ei esitetä lisätoimia. Hiljattain julkaistu European Alliance for Regenerative Agriculturen tutkimuksen mukaan (The realities of Producing More and Better with Less: Place-based Innovations for the Good of All, EARA 2025) uudistavalla viljelyllä voidaan parhaimmillaan päästä lähes samaan satotasoon 60–75 prosenttia pienemmillä ostopanoksilla. Tutkimuksessa mukana olevilla tiloilla tämä tarkoitti noin 20 prosenttia korkeampaa katetuottoa hehtaarilta.

Rakennusten erillislämmitys

Avovastaus

Rakennusten erillislämmityksessä luonnos keskittyy öljystä ja maakaasusta luopumiseen. Suunnitelmassa tulisi huomioida myös tarve energiatehokkuuden parantamiseen ja energiankäytön joustavuuden lisäämiseen. Myös puun pienpolton ilmasto- ja terveyshaittojen vähentämiseen tulisi kohdistaa toimia.

Rakennettu ympäristö kohtaa myös ilmastonmuutoksen myötä lisääntyvät helteet ja hulevedet. Päätöksenteon ennakointikyvykkyyttä ilmentäisi, jos rakennusten jäähdytystarpeen kasvu huomioitaisiin tarkastelussa, ja monihyötyisten luontopohjaisten ratkaisujen potentiaali valjastettaisiin käyttöön.

Työkoneet

Avovastaus

-

Jätehuolto

Avovastaus

-

F-kaasut

Avovastaus

-

Teollisuus ja muut päästöt

Avovastaus

Kiertotalous on keskeinen ratkaisu vähennettäessä teollisuuden ilmastopäästöjä ja muita paineita luonnolle. Kiertotalouden edistämisellä voisi olla luonnoksessa suurempi rooli. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi panostuksilla energiatukeen ja/tai TKI- ja demonstraatiotukien avulla tai hyödyntämällä paremmin julkisia hankintoja (ks alla). Lisäksi on tärkeää tukea puhtaan teknologian kehittämistä ja käyttöönottoa myös demonstraatiovaiheen jälkeen, jotta ratkaisuja voidaan kaupallistaa ja skaalata. Uusia ratkaisuja voidaan lisäksi tukea esimerkiksi investointiympäristön ennakoitavuuteen panostamalla.

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

Avovastaus

Kunnat ja alueet ovat keskeisiä toimijoita vihreässä siirtymässä ja ilmastotavoitteiden saavuttamisessa, kuten luonnoksessa todetaan. Kunnat myös vastaanottavat etenevän ilmastonmuutoksen seuraukset. Tästä huolimatta suunnitelmaluonnos ei sisällä merkittäviä toimia kuntien ja alueiden työn tukemiseksi. Valtion tulisi pitkäjänteisesti taloudellisesti tukea kuntia ja alueita ilmasto- ja luontotyössä, jotta arvokas työ ei jäisi resurssipulan takia toteuttamatta. Kun kuntien velvoite ilmastosuunnitelmien laatimiseen ja niille varatut resurssit peruttiin, kuntien tasavertaiset mahdollisuudet suunnitelmalliseen ilmastotyöhön heikkenivät. Luonnos tunnistaa tärkeäksi kuntien vapaaehtoiset verkostot - onkin tärkeää turvata kuntien ilmasto- ja luontoverkostojen riittävät resurssit kuntien tukemiseen.

Kulutuksen hiilijalanjälki

Avovastaus

Kuten luonnos toteaa, kuluttajien valinnoilla on merkittävä potentiaali vähentää taakanjakosektorin päästöjä. Lisäksi kulutusperusteinen päästölaskenta huomioi suomalaisten kulutuksen ulkomailta muodostavat päästöt, jotka ovat merkittäviä – 46 % kotitalouksien hiilijalanjäljestä syntyy Suomen rajojen ulkopuolella, kuten luonnos toteaa. Vaikka Suomen velvoitteet keskittyvät tuotantoperusteisten päästöjen vähentämiseen, Suomi voi vaikuttaa myös kulutusperusteiseen hiilijalanjälkeensä. Kulutusperusteisten päästöjen vähentämistä tukisi viralliset tavoitteet, mittarit, seurannan ja uskottavat toimenpiteet jalanjäljen pienentämiseksi.

Julkiset hankinnat

Avovastaus

Julkisia hankintoja tehdään vuosittain kymmenillä miljardeilla euroilla. Mikäli tämä ostovoima saadaan ohjattua puhtaisiin ratkaisuihin, voidaan pienentää puhtaisiin ratkaisuihin investoimisen riskiä ja lisätä niihin kohdistuvia kehityspanoksia. Uudet ratkaisut voivat saada julkisen hankinnan kautta ensimmäisiä referenssejä, jotka ovat tärkeitä, kun ratkaisua aletaan myydä muille. Julkisten palvelujen käyttäjiä voidaan myös totuttaa vähäpäästöisempiin ratkaisuihin, kuten kasvispainotteisempaan ruokaan. Myös hankintojen jalanjälki itsessään on merkittävä. Sen lisäksi, että julkiset hankinnat on luonnoksessa nostettu esiin, ne kaipaavat myös konkreettisia velvoitteita, tavoitteita ja mittareita, jotta niiden hyödyntäminen ilmastotyössä mahdollistuu.

Muut poikkisektorit

Avovastaus

-

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

Avovastaus

-

Muita huomioita

Avovastaus

Suomen ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmä on monimutkainen ja osin päällekkäinen, mille on vaikea nähdä perusteita. Erityisesti keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma ja ilmasto- ja energiastrategia kattavat pitkälle saman ajanjakson, sektorit ja toimet. Myös keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman ja maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman kesken on päällekkäisyyttä maatalouden toimien suhteen. Suunnittelujärjestelmän monimutkaisuus uhkaa vaikeuttaa toimeenpanoa, lisätä hallinnollisia kustannuksia ja heikentää läpinäkyvyyttä. Suunnittelujärjestelmää olisi mahdollista virtaviivaistaa ja keskittyä ohjelmien määrän sijaan niiden kattavuuteen ja vaikuttavuuteen.

Ilmastokriisin hillintä, ilmastonmuutokseen sopeutuminen kansallisesti, luonnonvarojen ylikulutus ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen sekä Suomen kilpailukyky ja talouden menestys liittyvät kiinteästi toisiinsa. Suomessa haasteiden ratkaisemiseksi on laadittu useita erillisiä lakeja, suunnitelmia, ohjelmia ja strategioita. Olisi tärkeää, että haastetta pyritäisiin jatkossa ratkaisemaan kokonaisuutena. Erityisesti maataloutta ja metsien käyttöä tulisi suunnitella monitavoitteisena kokonaisuutena. Lisäksi tulisi huomioida pidemmällä aikavälillä tarvittava siirtymä ja mitä sen edistämiseksi lähitulevaisuudessa tarvitaan.

Haanperä Outi
Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra